

Vezljivost kot razvojna kategorija

Andreja Žele

IZVLEČEK: Namen prispevka je opozoriti, kako se s spremenjeno (razširjeno ali zoženo) rabo glagolov spreminja tudi njihova pomenskoskladenjska vezljivost (obravnavani so glagoli, ki še niso vključeni v Slovar slovenskega knjižnega jezika). Vezljivostni vidik bo torej pri posodabljanju oz. preurejanju slovarskih člankov glagolov moral imeti vodilno vlogo.

ABSTRACT: The article discusses variant (broadened or narrowed) use of verbs and the subsequent changes in their semantic and syntactic transitivity (for the verbs not included in the Dictionary of Standard Slovenian). For this reason the issue of transitivity should be put in central position in the process of modernization or re-editing of dictionary entries for verbs.

0 Vezljivost je pomenskoskladenjski pokazatelj sprememb in razvoja glagolskih pomenov. Pomensko in strukturnoskladenjske spremembe znotraj posameznih glagolov pa morajo biti tako razlagalno kot gradivno predstavljene v Slovarju slovenskega knjižnega jezika.

1 Najpogostejša sprememba glagolske vezljivosti je iz **enovezljivih glagolov v dvovezljive glagole**. Primerjalno koristne so vezljivosti glagolov, ki se jim pogostnost povečuje šele v zadnjih dveh desetletjih, zato niso bili vključeni v Slovar slovenskega knjižnega jezika.¹ Nekateri **enovezljivi** so šele postopoma, s pogostejšo uporabo, postali dvovezljivi, npr. *abstinirati* (abstinirati glasovanje), *balirati* (balirati železne odpadke/hmelj/krmno/seno), *blefirati* (blefira veselje), *diplomirati* (diplomirati iz zgodovine/na zgodovini, še vedno redko diplomirati zgodovino), *fikcionizirati* (fikcionizirati pot), *pamfletirati* (pamfletirati dogodke), *tumbati* (tumbati neumnosti), proti **obveznim dvovezljivim** *foulirati* (foulirati nasprotnika), *lastniniti/olastniniti* (lastniniti/olastniniti kapital), *onaglasiti* (onaglasiti izraze), *zaimeniti/pozaimeniti* (zaimeniti/pozaimeniti sopomenke), *praižvesti* (praižvesti igro),

¹ Glagoli so vzeti iz dodatka k Besedišču, ki ga je izdal Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (ur. M. Humar 1994). To besedišče pa zaradi manjše pogostnosti ni bilo vključeno v Slovar slovenskega knjižnega jezika.

miksati/premiksati (miksati/premiksati material), preblefirati (preblefirati nastop), stekleniti (stekleniti steno), vprogramirati (vprogramirati v rom), zdogovoriti (zdogovoriti intervju).

Samo enovezljive ostajajo nekatere glagolske tvorjenke (izpeljanke, zloženke), npr. *diskati (diskati cel večer), klošariti (klošariti po mestu), samoohranjati se (dobro se samoohranjati).*

1.1 Neke vrste vezljivostna posebnost so prednostno levovezljivi glagoli, ki namesto običajnejše predložnomorfemske vezave desnih (predložnih) določil vse pogosteje vežejo tudi premoprehodna tožilniška določila. Tako npr. pri **glagolih premikanja**, kot so *teči/skočiti/plavati/voziti*, v *teči maraton, skočiti raznožko/skrčeko, plavati žabo/metulja, voziti reli/formulo ena/slalom, voziti tovornjak/avto* tožilniška določila (posebno pri športnih dejavnostih) označujejo in pomensko poudarjajo vsebinske udeležence oz. predmetna določila, tako da so okoliščine premikanja pomensko postavljene v ozadje. Tožilniško določilo pomensko poudarja vsebino dejavnosti tudi pri glagolskih tvorjenkah tipa *diplomirati/magistrirati/doktorirati slavistiko* ipd.

1.2 Samo levovezljive pa ostajajo glagolske izpeljanke, ki še pomensko vključujejo notranjega udeleženca, npr. *klošariti (klošariti po mestu)*, ali pa izražajo samo določen način premikanja, npr. *razkomotiti se (razkomotiti se na kavču)* ipd.

2 Glagoli, ki s svojo pomenskoscladenjsko vezljivostjo uvajajo novo predmetnost z udeleženskimi lastnostmi, so npr. *igrati (se) (igrati (se) na računalnik)* v pomenu 'obvladovati napravo', *surfati (surfati po/v mreži)* v pomenu 'pregledovati podatke' ipd.

2.1 Glagolom se z novo vezljivostjo dodajajo tudi novi pomeni ali podpomeni, npr. pri *kuhati* v zvezi *kuhati s kisom* v pomenu 'pripravljati kaj s čim'. Ali pa se z novim pomenom vezljivost ukinja, npr. *cvikati* v slengovskem pomenu 'bati se' proti pomenoma *cvikati karte, cvikati nasprotnika z nogami*.

2.2 Opozorjeno bo na vedno pogostejšo nepolnopomensko rabo predložnomorfemskih glagolov premikanja z neobičajnim udeležencem, npr. *hoditi v (hoditi v škornjih), iti k/podati se k (Krilo gre/se poda k majici), nositi se z/s (Jakna se nosi s kopuco)* ipd.

3 Povečuje se uporaba glagolov tipa *zaasfaltirati, zamoralizirati, zamuzicirati, zmasakrirati*, kjer domača predpona obrazila ohranjajo samo faznost.

4 Nekaj vzorčnih poskusnih redakcij glagolov, ki še niso v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, ker so pogosteje uporabljani ali pa so se kakor koli aktualizirali šele v zadnjem desetletju:

lastniniti -im nedov. (íî) **1.** *dobivati, jemati kaj v svojo last*: Zasebniki so začeli lastniniti državno posest **2.** *dajati kaj v last*: Lastninil je za tujce *lastninjen* -a -o: lastninjena posest

olastniniti -im dov. (íî) **1.** *dobiti, vzeti kaj kot celoto z lastninjenjem*: Olastninil je del družbenih posesti **2.** *dati kaj z lastninjenjem*: Olastninil je posest za

otroke, otrokom, Olastninili so družbeni kapital s prenosom deležev na zaposlene **olastnínjen** -a -o: olastninjena posest

analogizírati -am nedov. in dov. (i) *ugotavljati enakost, podobnost ali različnost med dvema ali več lastnostmi, značilnostmi, primerjati*: Medsebojno so analogizirali podatke, zmerjene temperature // *kazati na enakost stvari, zlasti glede na stopnjo kake značilnosti*: Svojega stanja ne more analogizirati z njihovim // *kazati na podobnost stvari, pojavov po kaki lastnosti*: Pesnik analogizira življenje vrelcu **analogizíran** -a -o: analogiziran predmet, pojav

balírati -am nedov. (i) *pod pritiskom povezovati v bale*: Balirajo seno / Balirajo železne odpadke s hidravlično stiskalnico // *z delovanjem sile delati, da kaj dobi določeno obliko*: Tam balirajo tudi krmo **balíran** -a -o: balirano seno

blefírati -am nedov. (i) **1.** *kazati se drugačnega, kot biti v resnici, pretvarjati se*: Zna dobro blefirati / Spet blefira prijaznost **2.** *delati se, da se nekaj zna, razume*: Ne pozna stvari, samo blefira **3.** *delati se nepoučenega, neobveščenege, sprenevedati se*: Noče izdati skrivnosti, ampak samo blefira **blefíran** -a -o: blefirana prijaznost, blefirano veselje, znanje

preblefírati -am dov. (i) **1.** *narediti se, da se nekaj zna, razume*: Preblefiral je celo srednjo šolo **2.** *narediti se nepoučenega, neobveščenege*: Preblefiral je vse obveznosti, zadolžitve, težave **preblefíran** -a -o: preblefirano življenje

Viri in literatura

- DANEŠ, F., 1987: Větné vzorce v češtině. Praha: Academia.
 SAMARDŽIJA, M., 1986: *Valentnost glagola u suvremenom hrvatskom književnom jeziku* (disertacija). Zagreb.
Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V. Ljubljana 1970–1991.
 VIDOVIČ MUHA, A., 1978: Pregled slovničnih kvalifikatorskih pojavnih v 3. knjigi SSKJ (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša – interna izdaja).
 VIDOVIČ MUHA, A., 1986: Besedni pomen in njegova stilistika. Ljubljana: XXII. seminar SJLK, zbornik. 79–91.

Transitivity as a Developmental Category

Transitivity is presented as developmental category in semantic and syntactic structure marking semantic shifts and changes for verbs in general. The semantic and syntactic changes of individual verbs should be evident from explanations and illustrations given in the Dictionary of Standard Slovenian. The article brings samples for possible treatment of transitivity in future revised and modernized editions of the Dictionary.

The following types are taken into account with regard to transitivity: 1) verbal derivatives such as analogizirati, balirati, namaskirati, zaasfaltirati, zamoralizirati,

zamuzicirati, zamaskirati; 2) *verbs that introduce an additional object, e.g. igrati (se) na računalnik, surfati po/v mreži*; 3) *transitive verbs of moving with the accusative teči maraton, voziti reli/formulo ena, etc. Attention is also drawn to the increasing use of prepositional verbs without their specific meaning, e.g. hoditi v škornjih, Krilo gre/se poda k majici, Jakna se nosi s kapuco, etc.*